

Історичні, філософські, правові й організаційні проблеми фізичної культури

УДК 796.01

Анатолій Войнаровський

Документально-нормативна база керівництва розвитком студентського спорту в СРСР 1950–1970 р.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Основною метою фізичного виховання студентської молоді є виховання інтелектуально розвинутої й соціально активної молоді, фізично здорової, здатної вистояти в сучасних умовах проживання. Наша українська система фізичного виховання має глибокі історичні корені. Ми можемо зазначити, що останнім часом збільшилася кількість наукових праць методологічного, психологічного та історико-педагогічного характеру, присвячених розробці теорії й практиці фізичного виховання (М. Віденський (1998), В. Файдевич (2011), А. Цьось (2004, 2006), О. Школа (2006), С. Козіброцький (2007, 2008), А. Войнаровський (2011)).

Водночас система фізичного виховання в Україні переживає низку кризових фактів, особливо це стосується розвитку нормативних основ фізичного виховання студентів.

Завдання дослідження – проаналізувати спрямованість навчальних програм із фізичного виховання для студентів вищих навчальних закладів СРСР 1950–1970 р.

Методи дослідження. Ця робота ґрунтується на використанні історичного аналізу літературних і наукових джерел; системного та порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Період, який ми розглядали (1950–1969рр), є дуже важливим в історії становлення не тільки нашої держави й суспільства, але й усіх процесів, які відбувалися в цей час. У період, який умовно називають «Хрущовською відлигою», здійснено безліч починань, які впливали на подальший розвиток процесів лібералізації не тільки політичних, економічних і гуманітарних напрямів. Цей розвиток освіти й науки в СРСР та УРСР отримав не однакові, інколи протилежні відображення в наукових колах і в політиці, і в культурі, і в освіті та спорті; були широкі амплітудні коливання з одного напрямку до іншого. Тому цей період у педагогічній історіографії оцінили по-різному. Вихід із певної кризи вимагав нового підходу до розв'язання проблеми розвитку програмно-нормативних основ фізичного виховання. [2]. Але все ж прогрес був налице. СРСР 6 травня 1951 р. прийнятий до лав МОК, а в 1952 р. радянські спортсмени успішно дебютували на XV Олімпійських іграх в Гельсінкі [1]. Українські атлети склали щонайменше 20–25 % кожної олімпійської команди СРСР. Демократичні явища торкнулись як окремих республік СРСР, так і окремих напрямів народного господарства (освіти, науки, культури).

Так, 21.XI.1949 р. Президія Верховної Ради затвердила герб, прапор і Гімн УРСР. Трохи раніше УРСР стала членом ООН. У 1950 р. в загальноосвітніх школах України працювало 291 тис. учителів, у 1960 – 408 тис. У період із 1950–1959 рр. кількість студентів зростає з 2001,9 до 643,8 тис. Педагогічні кадри готувались у семи університетах, 36 інститутах і 43 педучилищах, у 1950 р. розпочалось об'єднання ВНЗ. Так, із 160 діючих у цей час до 1959 р. їх стало 140, що допомогло консолідувати викладацький склад, укріпити вузівські кафедри, краще використовувати виділені державою кошти. У цей період у ВНЗ працювало 805 докторів наук і 8103 кандидати наук. Із 1961 по 1966 рр. у

132 діючих ВНЗ і 697 технікумах УРСР набір студентів збільшився в 1,5 раза (навчалось 1 млн 336 тис. студентів). Також розпочала складатися широка сітка науково-дослідницьких інститутів (із 1959 по 1965 рр. створено 73 науково-дослідницьких інституту), діяло 830! наукових закладів, у яких працювала 95 тис. співробітників (2 тис. докторів і 20 тис. кандидатів наук). У складі діючої Академії наук УРСР працювали 81 академік та 100 членів-кореспондентів Академії наук. Позитивним для розвитку вищої освіти також було прийняття Міністерством вищої освіти СРСР інструктивного листа про перелік бюджетної класифікації СРСР; затверджено статті № 11 і 18, які дозволяли ВНЗ країни витратити кошти на розвиток фізичної культури й спорту [2]. У 1951 р. Міністерство вищої освіти СРСР інструктивним листом «Керівництво по фізичному вихованню і розвитку спорту в вищому навчальному закладі» [3] регламентувало обсяг навчального матеріалу із курсу загальної фізичної підготовки та рекомендувало використовувати для спортивного вдосконалення єдині Державні програми з окремих видів спорту. Заліковим вимогам приписано складання норм ГПО другого ступеня, а для студентів-спортсменів нормою стало ГПО другого ступеня й результати 2-го спортивного розряду [4]. Курс спортивного вдосконалення (ПСМ) проходив на основі Державної програми розвитку спорту, але факультативно зі студентами 1–2-х років навчання по 2 год на тиждень, на старших курсах (3–4) – по 4 год на тиждень, із розрахунку три рази на тиждень по 2 год. На необхідність подальшого розвитку фізичної культури та спорту серед студентів наголошувалось у директиві Комітету із фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР (№ 360 від 01.10.54), Міністерства вищої освіти СРСР (№ ВФ-1053 від 19.01.54; № ФП 1904503 від 20.10.54; № 39 від 17.01.55; № 1.135 від 15.12.55; № ФП-15/79 від 14.03.56 тощо). Проведений аналіз стану й рівня розвитку фізичної культури та спорту у ВНЗ країни дає підставу бачити, що до 1953 р. склались основні форми праці із фізичного виховання: а) масова робота, б) навчальна робота (180).

Масова фізкультурна робота проводиться кафедрою фізичного виховання й спорту спільно зі студентським спортивним клубом (К.Ф.К.). У 1957 р. Верховна Рада СРСР прийняла рішення про утворення Всесоюзного студентського спортивного товариства «Буревісник», у 1958 р. затверджено Устав цього товариства та вирішено, що основою громадської організації, яка проводить усю спортивну роботу у ВНЗ серед студентів і викладачів, буде спортивний клуб, який буде своєю роботою на базі повного студентського самоврядування [5]. У склад ДСТ «Буревісник» включено СТ «Наука», «Освіта», «Медик», «Металург», «Іскра» та ін. У 1988 р. в Києві проходили I Всесоюзні студентські ігри, у яких брали участь 119 ВНЗ! країни з 13 видів спорту. Переможцями у своїх категоріях стали українські ВНЗ – Київський інститут фізичної культури (велоспорт, баскетбол-чоловіки, боротьба класична) та Одеський інженерно-будівельний інститут – (бокс). Також у 1959 р. зроблено дуже важливий крок студентської спільноти СРСР. Асамблея Міжнародної федерації університетського спорту (ФІСУ) в Турині прийняла СРСР (ДСТ «Буревісник») у свої ряди, поклавши край тим довгим політичним чварам, які заважали об'єднатись усім студентським організаціям. У тому ж році (1959 р.) розпочалася славетна історія виступів українських студентів у складі команди СРСР та України на Універсіадах і чемпіонатах світу серед студентів. На цей час (2012 р.) відбулося 27 літніх та 26 зимових Універсіад. Дуже важливим фактором було прийняття Наказу міністра вищої й середньо-спеціальної освіти СРСР, що з 1962/63 рр. буде введено нову програму розвитку фізичного виховання у ВНЗ [6]. Ця програма була направлена на розв'язання низки завдань із розвитку фізичного стану студентів та навчання їх підвищення спортивної кваліфікації й досягнення високих спортивних результатів. Вона була розрахована на студентів технічних і гуманітарних ВНЗ, тобто мала впливати на діяльність загальної маси студентства. Вона передбачала:

1. Навчальні заняття (обов'язкові – 140 год), факультативні – 320–340 год. На перших чотирьох семестрах обов'язковими були дві години занять на тиждень. Факультативно теж було дві години на тиждень на перших двох семестрах навчання, на 3–4 семестрах навчання – чотири години на тиждень. Залежно від термінів і форм навчання студентів об'єм у заняттях із фізичної культури може бути змінений за рішенням ректоратів ВНЗ у сторону збільшення за рахунок почасового фонду (але тільки для спортсменів-розрядників).

Відрадным став той факт, що в програмі для студентів-спортсменів високого класу заняття плануються відразу на чотири роки (олімпійський цикл) від 4 до 8 год на тиждень. Віддаючи належне підготовці спортсменів, членів збірних СРСР, до чергових Олімпійських ігор Наказом Міністра вищої й середньо-спеціальної освіти СРСР, у 1963 р. видано Наказ «Про підготовку студентів-спортсменів для участі у XVIII літніх і XIV зимових Олімпійських іграх», у якому фактично розписано завдання

ректорам ВНЗ, спільно з ДСТ «Буревісник» і ДСТ профспілок для створення найкращих умов спортсменам-студентам під час підготовки до Олімпійських ігор. Також прийнято Положення про об'єднане (Міжвузівське) навчальне відділення спортивного вдосконалення [7].

Таблиця 1

Розподіл годин у програмі 1963 р.

№ з/п	Розділ програми	Рік навчання				
		1-й		2-й	3-4-й	
		обов'язкові заняття(факультативні)		обов'язкові заняття(факультативні)	факультативні	
1	Теорія	10	–	–	–	4
2	Практика	4	–	6	–	–
3	Ранкова гімнастика	4	–	–	–	4
4	Гігієнічна гімнастика	–	–	4	–	20
5	Виробнича гімнастика	–	–	4	–	8
6	Прикладна підготовка	–	–	4	–	–
7	Практика (інструктор, суддя)	–	–	4	–	–
8	Підвищення спортивної майстерності	52	70	48	70	244
	Усього годин	70	70	70	70	280

Тут не обійшлося без перегинів, оскільки спортсменів високого рівня було недостатньо для укомплектування всіх наявних навчальних груп, які діяли в цих об'єднаннях, пішло просте окомілювання або включали спортсменів-збірників у декілька об'єднань ВНЗ, згідно з уже досягнутими ними успіхами щодо розвитку спорту високих досягнень та з наявністю спортивних баз. Таких об'єднань у СРСР було створено 85. (Найбільше – Московський державний університет – 10, Азербайджанський політехнічний – 12, Харківський державний університет – 6). Це дало певні позитивні результати. Так, у фіналі Універсиади ДСТ «Буревісник» 1970 р., який одночасно проходив у 12 містах країни, 210 студентів виконали норматив майстра спорту СРСР, понад 6,5 тисяч стали кандидатами в майстри спорту. А в змаганнях ІХ Всесоюзної літньої Спартакіади профсоюзів СРСР 108 студентів стали чемпіонами, ще 136 – призерами, черговий раз показавши, що студентський спорт у СРСР є одним із наймасовіших та кваліфікаційних. Також був визначений обов'язковий мінімум спортивних залів і будівель та спортінвентарю, які необхідні для забезпечення студентів якісними послугами із проведення академічних годин занять фізичною культурою [8]. Кінець 60-х відзначився й негативними тенденціями комплексу ГПО, він перетворився більше на гальмо фізичної культури, став символом окомілювання та показухи, практично він із 70-х років став видом спорту, який не ніс ніякої спортивної направленості, а тільки політичну складову. Крім того, у 60–70-ті роки негативний вплив на розвиток спорту мала система відбору в збірні команди СРСР, процвітав примусовий перехід у сильні спортивні клуби ЦСКА і Динамо талановитих молодих спортсменів. Деякі спортсмени навчалися у ВНЗ по 10–12 років. Тому багатьом фактам і процесам в історії розвитку фізичної культури та спорту в СРСР й Україні потрібно ще дати об'єктивне тлумачення та оцінку.

Висновки й перспективи подальших досліджень. У період, який ми вивчали в статті (1950–1970 р), так названий період «Хрущовська відлига», засвідчено, що діюча влада усвідомила, що спорт, наука й освіта є не тільки одними із найсильніших засобів прогресу народного господарства, але й величезним важелем у політичній боротьбі ідеологій країни в усьому світі. Їм почали відводити особливе значення. У цей період влада СРСР вступила в МОК – спортсмени вийшли з комуністичної ізоляції на світовий спортивний простір. Також студентська спільнота СРСР завдяки своєму вступу до ФІСУ змогла зробити величезний крок уперед не тільки в спорті, а й у демократизації багатьох студентських процесів – у ВНЗ своєї країни. Значно покращилося ставлення молоді до занять спортом, навчання. Зросла їх роль у становленні громадських організацій і клубів. У зв'язку з постійно зростаючою популярністю збільшилось і фінансування державою спорту та науки. І що не менше важливо – збільшилось капіталовкладення в інфраструктуру ВНЗ. Єдиним мінусом було те, що з

кінця 60-х розпочався занепад колись дуже прогресивного й потрібного спортивного комплексу – ГПО, і ця проблема була, імовірно, в ідеологічній діяльності керівництва СРСР, а не в спортивній складовій комплексу.

Список використаної літератури

1. Платонов В. П. Олимпийский спорт / В. П. Платонов, С. И. Гуськов. – Киев : Олимпийский спорт, 1994. – 497 с.
2. Инструктивное письмо Министерства высшего образования СССР от 27 авг. 1949 г. – № ЦБ–19–01/539.–МД 949. – 11 с.
3. Положения и программы по физическому воспитанию студентов в высших учебных заведениях / МВО СССР. – М. : Сов. наука, 1948 – 82 с.
4. Инструктивное письмо. Министерства высшего образования СССР от 14 марта 1951 г. – № Д-33-М. – 1951. – 24 с.
5. Иванов С. Ф. Шеров Р. Н. «Олимпийский полет, Буревесник» / С. Ф. Иванов, Р. Н. Шеров – М. : Политиздат. 1979. – 96 с.
6. О введении в высших учебных заведениях новой программы физического воспитания студентов. Приказ МВ и ССО СССР от 8 февраля 1963г № 58. – М. 1963. – 3 с.
7. Приказ по МВ и ССО СССР от 25 ноября 1965. – № 350. – М., 1965 – 14 с.
8. Приказ МВ и ССО СССР от 30 ноября 1966. – № 668. – М., 1966. – 4 с.

Анотації

У статті досліджено період, який умовно називається «Хрущовська відлига». (1950–1970 рр). Також розкрито особливості розвитку фізичної культури як навчальної дисципліни в педагогічних ВНЗ СРСР та УРСР. Висвітлено етапи прийняття вищим керівництвом країни законів, направлених на покращення діяльності студентського спорту. Показано перші кроки радянського спорту зі вступу до міжнародних спортивних організацій (МОК та ФІСУ). Зроблено графічне зображення розподілу академічних годин розвитку фізичної культури.

Ключові слова: розвиток, фізична культура, навчальна дисципліна, студенти.

Анатолий Войнаровский. Документально-нормативная база руководства развитием студенческого спорта в СССР (1950–1970 гг). В статье показан период, который условно носит название «Хрущевская оттепель» (1950–1970 гг). Также раскрываются особенности развития физической культуры как учебной дисциплины в педагогических вузах СССР и УССР. Освещены этапы принятия законов высшим руководством страны, направленных на улучшение деятельности студенческого спорта. Показаны первые шаги советского спорта по вступлению в международные спортивные организаций (МОК и ФИСУ). Сделано графическое изображение распределения академических часов развития физической культуры.

Ключевые слова: развитие, физическая культура, учебная дисциплина, студенты.

Anatoliy Voinarovskiy. Documentary Regulatory Base of Student Sport Development Management in the USSR (1950–1970). The article shows the period that is named «The Khrushchev Thaw» (1950–1970). There are also shown the peculiarities of physical culture development as an educational discipline in pedagogical higher educational establishments of the USSR and the Ukrainian Soviet Social Republic. We have also highlighted the stages of laws adoption that were aimed at improvement of student sport activity. There were shown the first steps of Soviet sport after joining international sports organizations (International Olympic Committee and International University Sports Federation). We have made graphical image of distribution of academic hours of physical culture development.

Key words: development, physical culture, studying discipline, students.